

УДК 631.1:338.24

Речка К.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки

Таврійського державного агротехнологічного університету

ТЕХНИКО-ТЕХНОЛОГІЧНА ОСНАЩЕНІСТЬ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК ФАКТОР ЙОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ТА РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано теоретико-практичні засади техніко-технологічної оснащеності сільського господарства як одного з ключових факторів його економічного зростання і сталого розвитку. Розглянуто динаміку техніко-технологічної оснащеності сільськогосподарського виробництва за роки його ринкової трансформації, стримуючі цей процес чинники, стан і перспективи розвитку.

Ключові слова: сільське господарство, економічне зростання, розвиток, техніка, технології, оснащеність.

Речка Е.Н. ТЕХНИКО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНАЩЕННОСТЬ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА КАК ФАКТОР ЕГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И РАЗВИТИЯ

В статье проведен анализ теоретико-практических основ технико-технологической оснащенности сельского хозяйства как одного из ключевых факторов его экономического роста и устойчивого развития. Рассмотрена динамика технико-технологической оснащенности сельскохозяйственного производства за годы его рыночной трансформации, а также сдерживающие этот процесс факторы, состояние и перспективы развития.

Ключевые слова: сельское хозяйство, экономический рост, развитие, техника, технологии, оснащенность.

Rechka K.M. TECHNICAL-TECHNOLOGICAL REALITY OF AGRICULTURAL HOLDING AS A FACTOR OF ITS ECONOMIC GROWTH AND DEVELOPMENT

The article analyzes theoretical and practical principles of technical and technological equipment of agriculture as one of the key factors of its economic growth and sustainable development. The dynamics of technical and technological equipment of agricultural production during the years of its market transformation, constraining this process factors, state and prospects of development are considered.

Keywords: agriculture, economic growth, development, technology, technology, equipment.

Постановка проблеми. Об'єктивність потреби ринкової трансформації одержавленого сільського господарства ґрунтувалася на незаперечних перевагах ринкової економіки, які вона продемонструвала в усьому світі, перед державно-плановою економікою. Домінантний складник аграрної реформи – забезпечення природного права приватної власності селян на землю, вільного вибору працівниками колгоспів та радгоспів варіантів досягнення своїх економічних інтересів – господарювати самостійно. Ретроспективна оцінка пройденого шляху ринкової перебудови аграрного сектора економіки дає підстави для висновку, згідно з яким в Україні сформована якісно нова його модель. У ній функціонують різні рівноправні форми господарювання, побудовані на приватній і приватно-спільній формах власності та ринково-підприємницьких принципах. На кінець 2015 р. загальна кількість сільськогосподарських підприємств в Україні становила 45,4 тис. одиниць, у т. ч. 32,3 тис. фермерських господарств (71,2% до підсумку). Кількість державних підприємств становила лише 241 одиниці (0,5%). Інші агроструктури, а це 12,8 тис. (20,3%), – різні господарські товариства і кооперативи. Всім недержавним агропідприємствам забезпечена економіко-правова самостійність. Утручання держави здійснюється в межах ринкових принципів господарювання. Тобто недержавні агроструктури є ринково-підприємницького типу. Із цих позицій ринкова трансформація колишніх колгоспів і держгоспів завершена. Забезпечено «багатоукладність» виробництва в аграрній сфері економіки. Підвищилася мотивація праці, всі агробізнесові господарства мають більші можливості й перспективи ефективного господарювання. Самі по собі всі ці й подібні твердження в наукових і практичних колах не підлягають сумніву.

Разом із тим перехід на ринкові засади господарювання – це лише засіб досягнення головної

мети – розбудова високопродуктивної, ефективної й соціально орієнтованої моделі сільського господарства. Зрозуміло, що сенс реформи в тому, щоб остання за цими критеріями перевищувала ту, на базі якої створена. На жаль, індекс сільськогосподарської продукції в секторі сільськогосподарських підприємств у 2015 р. до 1990 р. становив 69,3%. Для України нагальною залишається проблема гарантування продовольчої безпеки. І це при тому, що вона володіє одним із найкращих у світі потенціалом, який використовується далеко не повною мірою. Іншими словами, в Україні є потреба й можливості для економічного зростання і розвитку сільського господарства.

В умовах поширення світової глобалізації національних економік, інтеграції України в європейський простір (набрання чинності з 1 січня 2016 р. Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом) найбільш нагальним, домінуючим є завдання забезпечення мінімізації витрат на виробництво сільськогосподарської продукції і на цих засадах підвищення конкурентоспроможності агропідприємств на внутрішньому, європейському та світовому ринках. Мінімізація витрат залежить від багатьох факторів. Один із ключових – рівень та якість техніко-технологічної оснащеності сільськогосподарських підприємств. Це питання набуває особливої актуальності з огляду на те, що в економічно високорозвинених країнах світу вже розбудовано і функціонують постіндустріальні (інноваційні) моделі сільського господарства. Саме це висуває на перший план принципово нове завдання – розбудова якісно нової моделі сільського господарства з таким твердженням: «Нині на часі необхідність розроблення інноваційно-випереджувальної моделі в агропромисловому виробництві України. Світові макроекономічні виклики суспільству та економіці України зумовлюють визначення ключового завдання для країни – перехід від екс-

портно-сировинного до інвестиційно-інноваційного типу економіки» [4, с. 3].

Вирішення цієї проблеми є більш складним і тривалішим, ніж ринкова трансформація одержавленого сектору. Саме на основі такої моделі можливо забезпечити конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств на внутрішньому і зовнішніх агроринках, належну продовольчу безпеку, докорінне підвищення добробуту селян і всього населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічних літературних джерелах питання техніко-технологічної оснащеності на початку аграрної реформи не привертало до себе належної уваги. У контексті становлення і розвитку агрогосподарств ринкового типу більшості науковців уважала, що головною рушійною силою цього процесу є чинник приватної власності, тотожність власності і праці зокрема. Дискутувалися питання щодо впливу на економічний розвиток сільського господарства, організаційно-управлінського чинника, розмірів підприємства. Ніхто, зрозуміло, не заперечував значення техніко-технологічної оснащеності агровиробників. Але й не підкреслювався той факт, що в розвинених країнах Заходу починаючи із середини 50-х років ХХ ст. вирішальний вплив на прискорений розвиток усіх сфер і галузей економіки справляють розвиток науково-технічного прогресу (НТП) і впровадження його досягнень у виробництво.

В останні роки це питання привертає більше уваги науковців. Йому присвятили праці Я.К. Білоусько, В.В. Білоцерківець, С.Л. Ганначенко, О.О. Дяченко, Л.М. Коваль, Н.І. Король, Л.Л. Мельник, М.М. Могилова, В.М. Петров, Л.В. Прокопець, П.Т. Саблук, І.В. Яцишина та ін.

Мета статті полягає у дослідженні техніко-технологічної оснащеності сільськогосподарського виробництва та її впливу на його економічне зростання та розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наукових і практичних колах, напевне, загально визнаним є положення про те, що продуктивність, ефективність і конкурентоспроможність агробізнесових господарств визначаються численними факторами. У сукупності вони утворюють систему взаємопов'язаних і взаємозалежних факторів. За найбільш узагальненого підходу їх розподіляють на дві підсистеми: внутрішні (ендогенні) і зовнішні (екзогенні). Перші утворюють мікросередовище, яке сформовано на даний час у первинній господарсько-виробничій одиниці (господарстві чи підприємстві). Другі – це макросередовище, в якому агропідприємства функціонують. Воно не піддається впливу з боку підприємств, але суттєво впливає на результати їхньої господарської діяльності.

Важливим аспектом факторіального аналізу є виокремлення головних або навіть ключового фактору впливу на останні. Щодо домінантності того чи іншого фактору впливу на результати господарської діяльності у сфері дії безпосередніх суб'єктів господарювання, то єдності поглядів науковців не досягнуто. На думку одних, власність, а точніше трудова приватна власність, є головним чинником впливу на ефективність господарської діяльності. «Найвища ефективність виробництва досягається за умов тотожності власності і праці» [11, с. 10].

Чимало науковців вважають, що «...ефективність економіки лише на третину зумовлюється вкладеннями в обладнання, техніку. Все інше залежить від інтелектуального потенціалу, зокрема від кваліфікації керівників, рівня їх компетентності, вміння

передбачати і приймати обґрунтовані рішення» [2, с. 72]. П.Т. Саблук акцентує увагу на тому, що «масштаби та напрями розвитку аграрного виробництва, ефективність та конкурентоспроможність визначає матеріально-технічна база, особливо її активна частина – машини та обладнання» [12, с. 26, 28]. Л.М. Коваль також вважає, що «забезпечити економічне відродження аграрного сектору економіки України неможливо за відсутності прогресивної техніко-технологічної бази та достатнього обсягу інвестиційних надходжень на її оновлення» [7, с. 6].

Від рівня собівартості продукції сільськогосподарських підприємств безпосередньо залежать розміри їхнього прибутку. У складі чинників, що впливають на собівартість продукції, один із найбільш важливих – стан техніко-технологічної оснащеності підприємства. Тобто кількість технічних засобів, їхня продуктивність, якість, безпека в експлуатації і, зрозуміло, їхнє раціональне і ефективне використання. Іншими словами, з позицій сільського господарства, як і будь-якої іншої галузі матеріального виробництва, техніко-технологічна оснащеність має вирішальне значення. Без застосування сучасних технічних засобів і технологій неможливо виробляти конкурентоспроможну продукцію на внутрішньому і зовнішньому аграрних ринках [9, с. 181].

Викладаємо власне бачення цього питання. Цілком очевидно, що техніко-технологічна оснащеність підприємства – це, за висловом К. Маркса, «кісткова і мускульна система виробництва». З її допомогою людина впливає на предмет природи, трансформує його в блага, що придатні для задоволення своїх потреб. Люди в процесі праці споконвіку використовують й удосконалюють засоби праці та відповідні їм технології виробництва. Зрозуміло, важливою умовою ефективного виробництва є кількісна й якісна відповідність за поєднання уречевлених і людського факторів виробництва, раціональне використання техніко-людської системи. Від цього залежать продуктивність та економічна ефективність виробництва і, відповідно, конкурентоспроможність агропідприємств.

Отже, у статичному вимірі і за однаковості інших умов ключовим, домінантним фактором впливу на продуктивність виробництва і його економічну ефективність та стійкість є кількість і якість техніко-людської системи й рівень її використання. Водночас у більш широкому плані пошук коштів для придбання новітніх видів техніки і технологій, їхнє впровадження у виробництво, ефективне використання тощо, вирішальною мірою залежать від менеджменту підприємства, тобто професіоналізму менеджерів і всіх працівників.

Техніко-технологічна оснащеність сільськогосподарських підприємств – складна і багаторівнева проблема. Як відомо, агровиробники її не виробляють, а купують на ринку, який є сегментом аграрного ринку. Сільськогосподарська техніка може вироблятися в Україні й імпортуватися. І тут велике значення мають якість техніки та її цінова доступність для сільськогосподарських виробників. Для них особливе значення мають новітні види техніки і технологій як база інтенсифікації і розвитку виробництва. Першочергове значення це має для землеробства, оскільки тут виключається розширення земельних площ обробітку. Щодо земельних ресурсів країни, у кращому разі вони є стабільними. Щодо окремих підприємств, то можливо їх збільшення за рахунок інших землекористувачів (перерозподіл земельних угідь у даній країні). Так, площа сільськогосподар-

ських угідь у секторі сільськогосподарських підприємств на кінець 2015 р. становила 20,7 млн. га, а в 2000 р. – 29,9 млн. га, тобто зменшилася на 9,2 млн. га, або на 30,8%. Загальна площа сільськогосподарських угідь зменшилася з 38,4 млн. га до 36,4 млн. га (на 2,0 млн. га, або на 5,2%), оскільки землі громадян за цей період збільшилися на 7,2 млн. га, або в 1,8 рази.

У контексті тематики статті основна увага зосереджена на двох аспектах техніко-технологічної оснащеності національного сільського господарства: її порівняння з економічно розвиненими країнами світу і сучасна потреба в техніці сільськогосподарських підприємств та фінансові можливості для її задоволення. При цьому слід звернути увагу на той факт, що в контексті техніко-технологічної оснащеності аграрних підприємств функціонуючу нині модель сільського господарства в кращому разі можна охарактеризувати як індустріальну. І в цьому відношенні вона в рази поступається моделям сільського господарства в економічно високорозвинених країнах світу. Там, як уже зазначалося, розбудовані і функціонують т. зв. постіндустріальні (інноваційні) моделі сільського господарства. Так, у США процес формування постіндустріальної моделі сільського господарства почався в період 60-х – початку 80-х років ХХ ст. Він характеризується найвищим темпом інтенсифікації сільського господарства за всю історію його розвитку в США. Технічна оснащеність американських ферм збільшилася за два десятиліття (за вартістю) в 4,5 рази. У результаті загальна вартість сільськогосподарської техніки, яка припадає на 1 га, зросла у п'ятеро. Енергозброєність підвищилася вдвічі переважно за рахунок збільшення потужності тракторів у два рази (до 312 млн. к. с.), тоді як їх кількість залишилася практично без змін (4,7 млн. од.). Особливо суттєві зрушення відбулися у використанні добрив для інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. Маса добрив, які вносилися, за 1960–1980 рр. зросла в три рази (до 21 млн. д. р.), а їх вартість – у сім разів (до 9 млрд. дол.). Ще швидшими темпами збільшувалося застосування пестицидів (за вартістю – від 0,6 до 3,5 млрд. дол.). Площі зрошуваних полів зросли в півтора рази і становили в 1986 р. 19 млн. га, або 15% від усіх збиральних площ країни. Подальше їх розширення стало обмежуватися водними ресурсами країни [5].

Аналогічний розвиток матеріально-технічної і технологічної оснащеності ферм характерний для Канади, країн Західної Європи, Японії.

Особлива увага приділяється концепції інноваційного розвитку агротехнологій та їх технічного забезпечення. Сьогодні вона активно опрацьовуються й упроваджується у багатьох країнах світу. Її парадигма полягає у точній оптимізації термінів виконання всього комплексу операцій та агротехнічних вимог для одержання запрограмованого рівня врожаю із заданими якісними параметрами. Тому техніка, що використовується у таких технологіях, є більш наукомісткою та, відповідно, дорогою, зокрема через оснащення сучасними системами управління технологічними процесами з використанням засобів електромеханіки, автоматички та електронно-обчислювальної техніки. У високорозвинених країнах Західної Європи під час застосування високоточних технологій сільські товаровиробники досягають урожайності зернових 80 ц/га і більше, цукрових буряків – до 700, картоплі – понад 400 ц/га.

Таким чином, рівень розвитку і використання сучасних інноваційних високоточних технологій у

рослинництві, які виступають одним із визначальних складників системи ведення сільського господарства, у кінцевому підсумку є показником загального економічного розвитку країни у цілому та її агропромислового комплексу зокрема [14, с. 441].

Серед сільськогосподарських товаровиробників України лише невелику питому вагу займають господарства, виробництво яких засноване на інноваціях і належать до п'ятого технологічного укладу. Переважно це підприємства свинарського, птахівничого напрямів, овочівництва закритого ґрунту. На іншому полюсі – особисті підсобні господарства і дрібні фермерські господарства, що використовують здебільшого ручну працю, примітивні відсталі технології й які не вийшли ще з другого укладу. Між ними – різноманітні сільськогосподарські організації і великі селянські (фермерські) господарства, що належать переважно до третіх-четвертих укладів, що вимагають модернізації [8].

Відносно сектора сільськогосподарських підприємств можна зробити такі висновки.

За офіційними даними Держкомстату України, на 1 листопада 2015 р. кількість сільськогосподарських підприємств, що мали сільськогосподарські угіддя, становила 42 052 одиниці, які використовували 19,9 млн. га сільськогосподарських угідь. Із них тільки 161 підприємство (0,4% до загальної їхньої кількості) віднесено до великотоварних агроструктур (розмір сільськогосподарських угідь більше 10 тис. га). У розрахунку на одну таку агроструктуру припадає 21,9 тис. га, а їх питома вага до загальної площі сільськогосподарських угідь становила 17,7% [13, с. 51].

Наведене вище свідчить, що тільки 15–17% сільськогосподарських угідь обробляються з використанням більш-менш сучасних видів техніки і технологій, а це близько 150–200 агроформувань.

Стосовно всього сектора сільськогосподарських підприємств, а це 45,4 тис. одиниць, то для них украй важливим є питання широкого впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу, застосування найбільш новітніх його досягнень і на цих засадах забезпечення інноваційного розвитку. Нестача відповідної техніки призводить до значних утрат урожаю, які останніми роками, за оцінками експертів, становлять 10–11%.

Ретроспективні дослідження дають підстави стверджувати, що ринкова трансформація одержавленої моделі сільського господарства, на жаль, не супроводжувалася підвищенням рівня його техніко-технологічної оснащеності. Широке коло науковців вважає, що на кінець 80-х і початку 90-х років ХХ ст. рівень технічної оснащеності сільськогосподарських підприємств в Україні майже досягав технологічної потреби в основних видах сільськогосподарської техніки.

Інформацію про динаміку основних видів сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах наведено в табл. 1.

Вищенаведені статистичні дані динаміки основних видів сільськогосподарської техніки в аграрних підприємствах показують, що за 1991–2015 рр. відбулося її суттєве зменшення як щодо загальної кількості, так і в розрахунку на 1000 га ріллі й посівної площі.

Сучасний стан техніко-технологічної оснащеності сільського господарства у цілому оцінюється вітчизняними науковцями як незадовільний. При цьому одні вважають, що він знаходиться на «критично низькому рівні», інші – як «катастрофіч-

Таблиця 1

Основні види сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах України

Види техніки	1991	2000	2010	2012	2013	2015	2015 у % до 1991
Трактори, тис. шт.	497,3	318,9	151,3	150,1	146,0	127,8	25,7
у розрахунку на 1000 га ріллі, шт.	14	11	8	8	8	7	50,0
Зернозбиральні комбайни, тис. шт.	105,2	65,2	32,8	32,0	30,0	26,7	25,4
у розрахунку на 1000 га посівної площі зернових (без кукурудзи), шт.	8	6	4	4	4	4	50,0
Кукурудзозбиральні комбайни, тис. шт.	15,3	7,9	2,5	2,1	2,0	1,6	10,5
у розрахунку на 1000 га посівної площі кукурудзи, шт.	12	8	1	1	1	0,5	4,2

Джерело: розраховано за [13, с. 186]

ний». Щороку сільськогосподарські підприємства списують у 8–10 разів більше техніки, ніж купують нової [6, с. 138].

За даними науковців, наявність основних засобів у сільськогосподарських підприємствах України становить лише 17–20% від технологічної в них потреби. У цілому за рівнем технічної оснащеності вітчизняне сільське господарство нині відстає від сільського господарства країн – членів ЄС у середньому у 8–10 разів.

У планетарному масштабі технічну оснащеність економіки України науковці визначають як її індивідуальність до науково-технічних інновацій, що зумовлює низький рівень не тільки її фактичного економічного, а й подальшого соціально-економічного розвитку. Щодо сільського господарства, то наводяться такі дані: на одному полюсі знаходиться високоінтенсивне і технологічно забезпечене сільське господарство розвинених країн – США, ЄС, Канади, Австралії і Нової Зеландії; на другому – відстале, недостатньо озброєне, засноване на тягловій силі тварин і ручній праці сільське господарство найменш розвинених країн з анклавами високої технології – експортноорієнтовані та експериментальні господарства. Між цими двома полюсами розміщується проміжний прошарок перехідних аграрних економік, до якого можна віднести Україну, Китай та Індію, де сільське господарство поєднується із застосуванням великої кількості ручної праці та аграрним перенаселенням у селах [14, с. 522].

Питання матеріально-технічного забезпечення в сільському господарстві безпосередньо пов'язане з технологіями. На жаль, із застосуванням новітніх технологій світового рівня тут не кращі справи. У переважній більшості підприємств аграрного сектору переважають витратні технології. Майже 10% агроформувань застосовують новітні агротехнології світового рівня, а в переважній більшості суб'єктів господарювання аграрного сектору на полях і фермах домінують витратні технології [4]. Винятком є анклав надвеликих агропромислових формувань, більшість із них – агрохолдинги.

Із вищевикладеного можна зробити висновок про те, що за роки державної незалежності відсутні реальні і масштабні позитивні зрушення в поліпшенні техніко-технологічного забезпечення сільського господарства. Це сьогодні одна з найгостріших його проблем для абсолютної більшості аграрних підприємств. У кінцевому підсумку вона зумовлена нестатком у них потрібних інвестицій, прибутку зокрема, недосконалою амортизаційною і кредитною політикою. Цілком очевидно, що реалізація системи факторів, які сприяють підвищенню прибутковості агропромислових підприємств, водночас дасть можливість збільшити інвестиції, спрямовані на велико-

масштабне застосування досягнень науково-технічного прогресу. А це, своєю чергою, є основою для підвищення ефективності й прибутковості сільського господарства. Іншими словами, новітнє техніко-технологічне оснащення і менеджмент – основа забезпечення сталої й належної прибутковості та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств [9, с. 191–192].

Економічне зростання і розвиток вітчизняного сільського господарства суттєво гальмуються впродовж усього періоду 1991–2015 рр. незадовільним станом його техніко-технологічної оснащеності. Логічно виникає питання: чим це пояснити? Адже агропромисловість несуть втрати врожаю, собівартість продукції зростає, а прибутковість зменшується. Зрештою це не відповідає як їхнім інтересам, так і національним.

У зв'язку із цим науковці називають низку причин, дія яких призвела до того, що одержавлена модель сільського господарства 80-х років минулого століття забезпечувала краще технічну оснащеність колгоспів і радгоспів.

Модернізація матеріально-технічної бази сільського господарства здійснюється вкрай повільно в силу призупинення інноваційно-інвестиційних процесів через: фінансову неспроможність сільськогосподарських товаровиробників; недосконалість амортизаційної та кредитної політики; недостатні обсяги державної підтримки.

Однією з головних причин такого стану аграрної економіки є дефіцит інвестицій. Загальний обсяг потреби вітчизняного АПК в інвестиціях обраховується на рівні 20 млрд. дол. За 18 років незалежності України в її АПК надійшло лише 2,5 млрд. дол. інвестицій. Причини низьких темпів інвестування в АПК України: низька транспарентність структури власності, звітності, низька ефективність управління, низький рівень інвестиційної сприйнятливості аграрних підприємств. Іноземні інвестиції стримуються у нас недостатньою сприятливістю інвестиційного клімату, яка формується високим рівнем ризикованості підприємництва, суперечливістю та нестабільністю інвестиційного законодавства, слабкістю національної фінансової системи, високим рівнем корупції на всіх рівнях господарювання та прийняття рішень [9, с. 189–196; 10; 12; 14, с. 429].

З усіма викладеними вище положеннями науковців можна погодитися. За період 1991–2015 рр. техніко-технологічна оснащеність сільського господарства забезпечувала переважно просте відтворення, тобто не сприяла помітному економічному зростанню й розвитку. Винятком є анклав великих агропромислових формувань. Зумовлено це низкою об'єктивних і суб'єктивних причин. За найбільш узагальненого підходу очевидно, безпосередньою і кінцевою при-

чиною є те, що для абсолютної більшості агропідприємств немає фінансових можливостей придбання сучасної техніки. Купівельна спроможність аграріїв дає змогу покрити потребу в машинах та обладнанні не більше ніж на 20% [7].

Фінансова спроможність сільськогосподарських підприємств залежить від двох головних факторів: їхньої прибутковості і ринкових цін на техніку сільськогосподарського призначення. Вони, своєю чергою, визначаються багатьма умовами і чинниками. Щодо ринкових цін на останню, то серед науковців практично загально визнано, що цей ринок є «...ринком олігополії, а по окремих видах матеріально-технічних ресурсів – навіть ринком монополії... Продавці на такому ринку (підприємства І сфери АПК, постачальники) мають сильну, а нерідко й абсолютну ринкову владу, тому економічні відносини вони будують, насамперед, із позицій задоволення своїх інтересів» [1, с. 32].

Більш ґрунтовно це питання досліджується у монографії Л.Л. Мельник. Автор справедливо вважає, що треба враховувати процес глобалізації економічних зв'язків між країнами світу і, відповідно, всіх видів аграрних ринків. Сьогодні досить проблематично досягти на них «абсолютної ринкової влади». Крім того, варто наголосити, що за винятком природної монополії всі інші її види – це явище тимчасове, відповідно, з боку продавця обмежені можливості щодо диктату цін. Цьому традиційно протидіють такі чинники: 1) зменшується попит на товари з високою ціною; 2) посилюється конкуренція з боку потенційних виробників даного товару; 3) можливі антимонопольні дії держави.

Щодо національних агровиробників, то їхні потреби в сучасних засобах виробництва занадто перевищують їх реальний фінансовий стан (через низьку прибутковість, недосконалість амортизаційної політики, недоступність кредитів тощо). Аграріям країн ЄС сучасна техніка більш-менш доступна з урахуванням значної їх підтримки державою. За рівнем технічної оснащеності вітчизняне сільське господарство відстає від сільського господарства цих країн у декілька разів. Якщо врахувати той факт, що нині співвідношення на ринку сільгосптехніки зарубіжної і вітчизняної становить близько 70:30 і ринок нею насичений, то йдеться передусім про низьку платоспроможність аграріїв, а не олігополізм, а тим більше монополізм виробників сільськогосподарської техніки. До олігопольного однозначно можна віднести ринок паливно-мастильних матеріалів (про це свідчить факт практично однакових високих цін у різних операторів), а також їх «стабільність» і навіть зростання в умовах суттєвого зниження цін на нафту на світовому ринку. Певною мірою це стосується й ринку мінеральних добрив і хімічних засобів захисту рослин [9, с. 202].

У кінцевому підсумку ціни на техніку сільського господарства визначає ринок, цей фактор є зовнішнім щодо агропідприємств, і вони впливають на нього

не в змозі. Натомість на їхню прибутковість впливає система внутрішніх факторів, які формуються на мікрорівні, тобто обсяги прибутку і рівень прибутковості визначають як внутрішні, так і зовнішні фактори. Це питання потребує окремого дослідження. Тут лише звернемо увагу на взаємозалежність прибутковості і техніко-технологічної оснащеності сільськогосподарських підприємств. Як уже зазначалося, головні джерела інвестицій у техніку – це амортизаційний фонд, кредити і прибуток. Через проблемність перших двох нині прибуток – головне джерело підвищення кількісно й якісно техніко-технологічної оснащеності агропідприємств.

Саме тому, як справедливо зазначають науковці, суттєве підвищення прибутковості агропідприємств є головною умовою їхнього техніко-технологічного переоснащення і на цих засадах ефективного і стабільного функціонування та розбудови постіндустріальної моделі сільського господарства. Сьогодні сільськогосподарські підприємства перебувають, образно кажучи, у «замкнутому колі». Їхня прибутковість і фінансовий стан у цілому унеможливають забезпечення сучасного рівня техніко-технологічної оснащеності сільського господарства значною мірою знижує його потенційну прибутковість.

Розірвати це замкнене коло можна лише за умови реалізації всіх факторів внутрішнього і зовнішнього порядку, що впливають на прибутковість сільського господарства. Її підвищення – ключове завдання, вирішення якого сприятиме розвитку сільськогосподарських підприємств, їхньої ефективності і стійкості, адже інвестиції за рахунок прибутку здійснюються насамперед в оновлення матеріально-технічної бази підприємства, освоєння нових технологій і нових видів продукції. З численних проблем, притаманних сільськогосподарським підприємствам, підвищення їхньої прибутковості є найбільш актуальним. У міру її вирішення будуть подолані інші. Цьому повинна сприяти держава. Без її втручання техніко-технологічну проблему не розв'язати. А це потребує відповідних регулюючих функцій держави, використання для цього різних засобів і важелів впливу на співвідношення попиту і пропозиції на аграрному ринку.

На державному рівні щодо вирішення техніко-технологічної оснащеності сільськогосподарських підприємств науковці частіше за все пропонують насамперед відновити на новій технологічній основі потужності підприємств тракторного та сільськогосподарського машинобудування [9, с. 192].

За період 2010–2015 рр. прибутковість сільськогосподарських підприємств характеризується такими даними (табл. 2).

Наведені дані показують, що за 2010–2015 рр. відбулися суттєві позитивні зрушення щодо обсягів прибутку і рівня рентабельності всієї діяльності сільськогосподарських підприємств України, включаючи фермерські господарства. Особливо показовим у цьому відношенні є 2015 р. Водночас, зважаючи

Таблиця 2

Прибутковість діяльності підприємств галузі сільського господарства в Україні

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Чистий прибуток (збиток), млрд. грн.	17,3	25,3	26,7	14,9	21,4	102,3
Частка підприємств, які одержали чистий прибуток, у відсотках до загальної кількості	69,6	83,5	78,6	80,3	84,7	88,9
Підприємства, які одержали чистий збиток, у відсотках до загальної кількості	30,4	16,5	21,4	19,7	15,3	11,1
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	17,5	19,3	16,3	8,3	9,3	30,5

Джерело: складено за [13, с. 52]

на сучасний стан техніко-технологічної оснащеності сільського господарства, досягнутих здобутків недостатньо для інноваційного розвитку сільського господарства. Наскільки саме, єдиних даних не існує. Щодо власне сільського господарства, то науковцями встановлено, що для технічного повного переоснащення галузей рослинництва і тваринництва на базі техніки вітчизняного виробництва та імпортованої з країн СНД у цінах 2011 р. необхідно інвестувати близько 420 млрд. грн. Тобто щоб здійснити технічне переоснащення протягом п'яти років, необхідно щорічно на ці цілі витратити 84 млрд. грн.

Вартість технічного переоснащення агропромислового виробництва технікою, виготовленою у провідних країнах світу, буде становити майже 710 млрд. грн. і щорічно протягом п'яти років на це необхідно буде витратити 142 млрд. грн. [14, с. 122–123]. Вчені підраховали, що для своєчасного проведення технологічних операцій українським аграріям не вистачає 118 тис. тракторів, 53 тис. зернозбиральних, 35 тис. кормозбиральних, 5 тис. бурякозбиральних, 6 тис. картоплезбиральних комбайнів, а це вдвічі більше того, що ми маємо [7].

Якщо взяти за основу щорічну потребу в 142 млрд. грн., то це перевищує в 1,4 рази рекордний обсяг прибутку, одержаний у 2015 р. А прибуток, як відомо, використовується не тільки як джерело інноваційного розвитку.

Висновки. Ретроспективна оцінка ринкової трансформації одержавленої моделі сільського господарства у цілому дає підстави стверджувати, що вона супроводжувалася як здобутками, так і недоліками. До останніх слід віднести недостатню увагу з боку науковців, політиків і практиків щодо забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства на базі впровадження у виробництво сучасних досягнень НТП.

Сьогодні техніко-технологічна оснащеність – одна з найгостріших проблем сільського господарства. Його економічне зростання і розвиток визначаються значною мірою технікою, технологією і, зрозуміло, їх раціональним та ефективним використанням. А це, своєю чергою, сприяє підвищенню прибутковості, можливості використання частки прибутку як джерела економічного зростання й інноваційного розвитку галузі.

У кінцевому підсумку, як справедливо зазначають науковці, успішне вирішення проблеми оновлення матеріально-технічної і технологічної оснащеності сільськогосподарських підприємств (тобто формування інноваційної моделі сільського господарства) є базисом, основою вирішення як мінімум двох похідних проблем.

По-перше, впровадження сучасних видів техніки і технологій, забезпечення агропідприємств високпрофесійними працівниками, управлінськими кадрами й ефективне використання техніко-людської системи є основою, базисом вирішення одного

із найважливіших завдань аграрного виробництва в Україні – його перехід на інноваційні (постіндустріальні) засади, що дасть можливість значно підвищити конкурентоспроможність агропідприємств на внутрішніх і зовнішніх аграрних ринках. Розширення міжнародних зв'язків аграрного сектору економіки України, надання їй статусу асоційованого члена ЄС, безперечно, посилять конкуренцію. За таких умов конкурентоспроможними будуть насамперед інноваційні агропідприємства, які використовують новітні види техніки і технології та сучасний менеджмент.

По-друге, зростання рівня техніко-технологічної оснащеності сільськогосподарських підприємств дає їм змогу підвищувати обсяги виробництва, продуктивність праці, зменшити втрати врожаю і в кінцевому підсумку знижувати собівартість продукції. Все це сприяє ефективному і прибутковому господарюванню [9, с. 190].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрійчук В.Г. Внутрішня будова ринку сільськогосподарської продукції: теоретико-методологічний аспект. Економіка АПК. 2004. № 3. С. 29–34.
2. Завадський Й.С. Державне регулювання економіки АПК. Економіка АПК. 1999. № 1. С. 69–72.
3. Запша Г.М. Методологічні основи наукових досліджень відносин власності в системі сучасних аграрних перетворень. Агросвіт. 2015. № 14. С. 3–6.
4. Інноваційно-випереджувальна модель якісно нового розвитку агропромислового виробництва / М.В. Зубець, П.Т. Саблук, С.О. Тивончук. Економіка АПК. 2008. № 12. С. 3–8.
5. Иоаннесян С.Л., Левина Н.З. Продовольственная безопасность – приоритетная цель сельскохозяйственной политики США. США: экономика, политика, идеология. 1997. № 10. С. 109–119.
6. Калашнікова Т.В. Удосконалення державної підтримки аграрних підприємств України в умовах глобалізації: монографія. К.: Середняк Т.К., 2014. 280 с.
7. Коваль Л.М. Стан та проблеми формування матеріально-технічної бази аграрного сектора України. Агросвіт. 2014. № 12. С. 3–7.
8. Король Н.І. Інноваційний розвиток агробізнесу в умовах глобалізації світової економіки. Агросвіт. 2015. № 3–4. С. 71–74.
9. Мельник Л.Л. Економічна засади прибутковості сільського господарства: монографія. Дніпро: Свідлер А.Л., 2016. 346 с.
10. Могилова М.М. Ціновий фактор у відтворенні основних засобів сільського господарства. Економіка АПК. 2014. № 10. С. 54–59.
11. Саблук П.Т. Підвищення ролі аграрної економічної науки у формуванні та реалізації аграрної політики в Україні. Економіка АПК. 2001. № 3. С. 3–10.
12. Саблук П.Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період. Економіка АПК. 2008. № 4. С. 19–37.
13. Сільське господарство України за 2015 рік / Державний комітет статистики України. К., 2016. 379 с.
14. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: збірник матеріалів Чотирнадцятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників (Київ, 16–17 жовтня 2012 р.); редкол.: Ю.О. Лупенко, П.Т. Саблук та ін. К.: ННЦ «ІАЕ», 2013. 762 с.